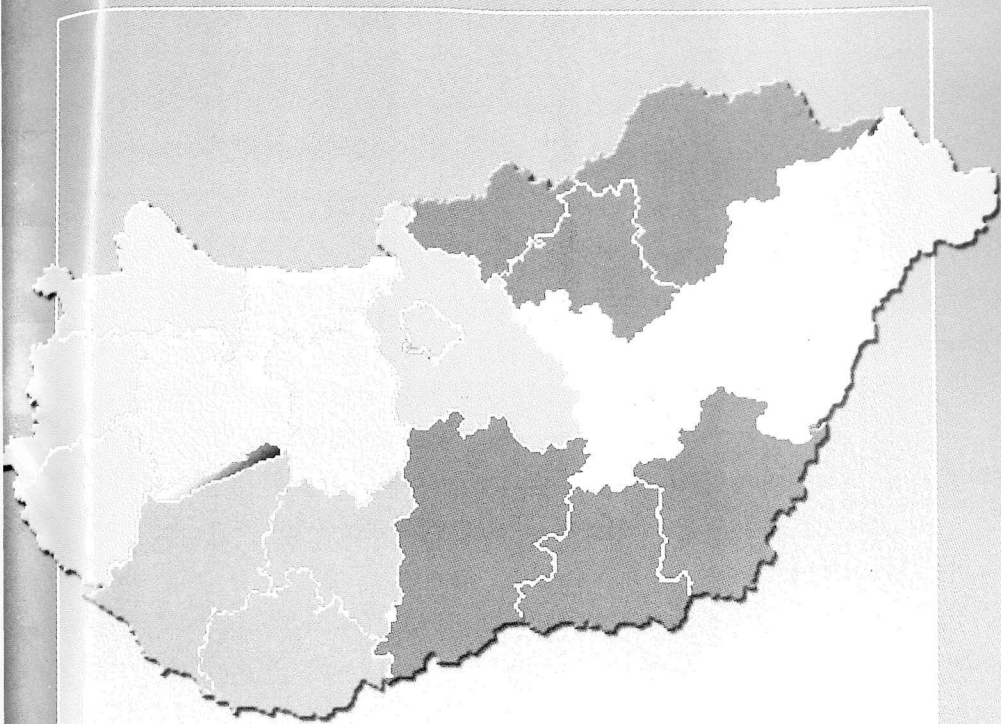

82 457 Stat. és Demogr. T. Sz.
A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

TERÜLETI STATISZTIKA

8. (45.) ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2005. JANUÁR

TARTALOM

ELMÉLET–MÓDSZERTAN

Nemzetközi és hazai tendenciák a területi elemzésben – <i>Nemes Nagy József</i>	3
---	---

ELEMZÉSEK

Regionális fejlettség és tökevonzási képesség – <i>dr. Cserhádi Ilona – dr. Dobosi Emilia – Molnár Zsolt</i>	15
A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai – <i>dr. Gyémánt Richárd</i>	33

KÖZLEMÉNYEK

Új városaink	46
Dunavecse – <i>Csősné Seres Ilona</i>	46
Tompá – <i>Farkas Veronika</i>	49
Abaújszántó – <i>Szalaié Homola Andrea</i>	53
Cigánd – <i>Szilágyi Ferencné</i>	56
Adony – <i>Szabóné Nagy Irén</i>	59
Velence – <i>Mezeyné dr. Varju Emma</i>	62
Jánossomorja – <i>Fehérné Brandisz Katalin – Vass Anikó</i>	65
Hajdúsámson – <i>Ambrus Zoltánné</i>	69
Kenderes – <i>Fodor Aladárné</i>	72
Lábatlan – <i>dr. Bódiné Vajda Györgyi</i>	76
Balkány – <i>Malakucziné Póka Mária</i>	79
Területfejlesztés és tervezés.	
Beszámoló a Magyar Regionális Tudományi Társaság II. Vándorgyűléséről (2004. november 19–20, Nyíregyháza) – <i>Dr. Raffay Zoltán – Mezei Cecília – Póla Péter</i>	83
Szerzőinknek. A folyóiratunkba szánt kéziratok tartalmi és formai követelményei – <i>dr. Marosi Lajos</i>	92

*A Területi Statisztikában megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

TERÜLETI STATISZTIKA

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

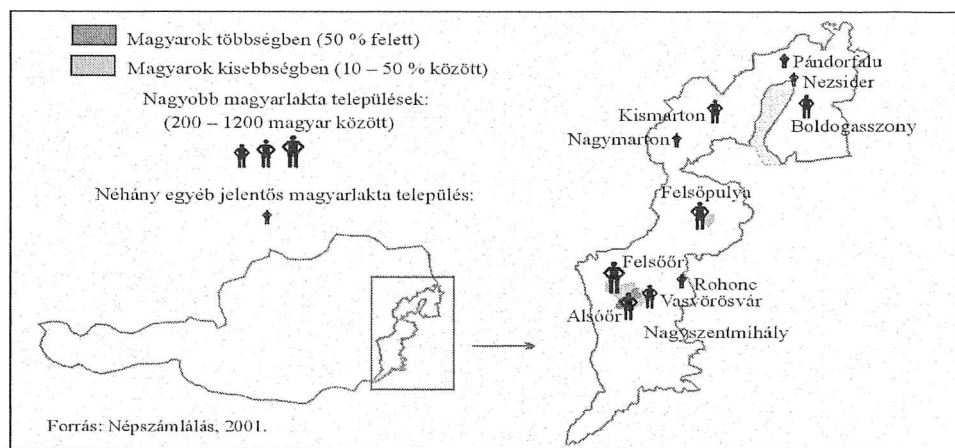
DR. BALOGH MIKLÓS, DR. HORVÁTH GYULA, DR. HORVÁTH JÓZSEF, DR. KAPROS TIBORNÉ,
KOVÁCS FLÓRIÁN LÁSZLÓ, KOVÁCS TIBOR (főszerkesztő), DR. MAROSI LAJOS (felelős szerkesztő),
DR. PERCZEL GYÖRGY, SÁNDOR ISTVÁN, SZABÓ ISTVÁN, DR. SZALÓ PÉTER,
DR. SZEGVÁRI PÉTER, SEKERES JÁNOSNÉ, SZEMES MÁRIA, VÉGH ZOLTÁN,
WAFFENSCHMIDT JÁNOSNÉ, DR. ZONGOR GÁBOR

A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatisztikai sajátosságai

Burgenland Ausztria legfiatalabb tartománya, területe: 3965 km². A mai Burgenlandot három egykori magyar vármegye (Moson, Sopron és Vas) nyugati részeinek összeolvasztásából hozták létre. Burgenland magyar elnevezése Várvidék, amely terület több mint 1000 évig volt Magyarország része. Burgenland az I. világháborút lezáró, Párizs körül megkötött békeszerződések „vívmányaként” jött létre, s került Ausztriához. Azt megelőzően ilyen nevű tájegység, illetve tartomány nem létezett. Burgenland végleges határai 1922-ben alakultak ki, miután az 1921. évi soproni népszavazás és az 1922. évi határkorrekciók módosították az 1919. évi Saint-germain-i és az 1920. évi trianoni békeszerződésekben megállapított határokat.

1. ábra

Magyarlakta települések Burgenlandban, 2001

Forrás: A Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/burgen.jpg>

Az Árpád-korban a Várvidéken letelepített magyar határőrök, akik a német, illetve cseh betöréseket voltak hivatva megakadályozni, a történelem viharáiban eltűntek. A mohácsi vészt követően, 1529-ben a törökök Bécs városát három alkalommal (1529, 1532, 1683) próbálták elfoglalni. A három nagy hadjáráshoz tartozó portyák alkalmával a várvidéki magyar falvak fokozatosan elnéptelenedtek, ráadásul a Habsburg uralkodók római katolikus vallású németeket, és kisebb számban szintén római katolikus horvátokat telepítettek a térségbe, felgyorsítva ezzel a magyarság lélekszámapadását, valamint

asszimilációját. A németek már az 1200-as években kezdtek a mai Burgenland területére bevándorolni, de a bevándorlás felerősödése csak a török időkre tehető. A horvátok a török veszély elől menekültek a császárvároshoz, Bécshez közeli magyar területekre. Bécs közelsége, de mindenekelőtt a nagyszámú német betelepülés, illetve a Habsburg „népesedéspolitika” az említett három vármegye nyugati részeinek lakosságát túlnyomórészt németajkúvá tette. A magyarok és a horvátok kisebbségbe kerültek. Napjainkban a horvátok többnyire Észak-Burgenlandban, a történelmi Moson és Sopron vármegyék nyugati területén alkotnak néhány kisebb nyelvi szigetet. A magyar kisebbség nyelvi szigetei napjainkban, akárcsak a múltban, inkább a történelmi Vas vármegye nyugati területére, vagyis Dél-Burgenlandra korlátozódnak.

Magyarok Moson vármegye Ausztriához csatolt részében

Moson vármegye a kisebb területű vármegyék közé tartozott, területe 1937 km² volt. A vármegye 59 településéből 28 falut csatoltak Ausztriához. A történelmi vármegye három járásból állt; a magyaróváriból 2 település, a nezsideriből 19, a rajkaiból pedig 7 település lett Ausztria része.

A történelmi Magyarország mezőgazdaságilag egyik legfejlettebb vármegyéjét 1910-ben, az utolsó magyar népszámlálás alkalmával 94 479 fő lakta. A népsűrűség 48,8 fő/km² volt. Moson volt az egyedüli a 64 magyar vármegye közül, ahol a német nemzetiség alkotta a lakosság többségét (55%). A magyarság számaránya mindössze 34,9% volt. A horvátok 8,6%-ot, az egyéb kategória pedig 1,5%-ot tett ki.

A XIX. században a vármegye területén nagy urasági majorságok alakultak ki. A nagybirtokok munkaerő-szükségletének megoldására Kapuvár és Pozsony környékéről nagy létszámú magyar betelepítések történtek. A legnagyobb birtokok az Esterházy család tulajdonában voltak (Paulhof, Apetlonerhof stb.). Az említett magyar munkaerő a II. világháború utáni kedvezőtlen gazdasági helyzet miatt kivándorolt. Ma már csak elvétve találkozhatunk a hajdani majorsági munkások utódaival.

1. táblázat

Moson vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele, 1880–1991

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	42 639	32 295	2 202	5 536	2 606
1890	42 419	33 049	3 405	5 428	537
1900	45 254	33 783	5 607	5 127	737
1910	46 074	33 056	6 977	5 192	849
1920	48 418	35 764	6 930	5 186	538
1923	46 687	37 347	3 694	5 168	478
1934	51 669	43 637	2 705	4 833	494
1951	50 572	46 630	1 016	2 869	57
1961	49 509	45 814	774	2 708	213
1971	49 293	48 863	157	134	139
1981	48 458	46 495	385	1 297	281
1991	49 397	45 711	987	1 641	1 058

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

Magyarok Sopron vármegye Ausztriához csatolt részében

Sopron vármegye szintén a kisebb területű vármegyék közé tartozott. Területe 3256 km², településeinek száma 232 volt. A történelmi vármegye közigazgatásilag 7 járásból (csepregi, csornai, felsőpulyai, kapuvári, kismartoni, nagymartoni és soproni), illetve 3 rendezett tanácsú városból (Kismarton, Ruszt és Sopron) állt. A vármegyéből az 1921. évi soproni népszavazás után egy 1341 km²-es terület került Ausztriához. A felsőpulyai járásból 36, a kismartoniból 26, a nagymartoniból 19, a soproni járásból pedig 21 település került Ausztriához, valamint Kismarton és Ruszt is Ausztria részévé vált.

Sopron vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás alkalmával 283 510 fővel rendelkezett. A népsűrűség 87,07 fő/km² volt. A vármegyében a magyarság alkotta a relatív többséget (49,74%), a német nemzetiség 38,48%-ot tett ki. A horvátok 10,94%-kal a harmadik legjelentősebb népcsoport voltak a vármegye területén. Az egyéb kategória 0,87%-ot tett ki.

A négy említett járás települései mellett két rendezett tanácsú, korábban szabad királyi várost is Ausztriához csatoltak. Ez a két település Kismarton (Eisenstadt) és Ruszt (Rust am See). Kismartont német lakosai kezdetben a magyar elnevezésből lefordítva Wenig Mertersdorfnak hívták. Az Eisenstadt („vasváros”) német elnevezés csak 1388-ban tűnt fel, s feltehetően középkori várának erősségére utalt. Az Árpád-kor elején a települést magyarul Szabómártonnak hívták, csak később honosodott meg a Kismarton elnevezés. Kismarton 1925-ben lett Burgenland tartomány központja. Az Anschluss alkalmával Burgenlandot felosztották Alsó-Ausztria és Stájerország között, viszont 1945 után ismét önálló tartomány lett, újra Kismarton központtal.

2. táblázat

Kismarton rendezett tanácsú város nemzetiségi összetétele, 1880–1991

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	2 845	2 329	222	112	182
1890	2 972	2 410	355	131	76
1900	3 067	2 369	501	133	64
1910	3 073	2 074	834	101	64
1920	2 917	1 767	1 020	105	25
1923	3 263	2 877	266	112	8
1934	4 986	4 579	203	172	32
1951	5 464	5 369	48	40	7
1961	7 167	6 906	92	41	128
1971	7 774	7 736	8	9	21
1981	7 749	7 260	222	181	86
1991	10 349	9 482	314	320	233

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

Ruszt 1681 óta viselte a szabad királyi városi címet. A település eredeti neve Szil (Ceel) volt. A Ruszt elnevezés az 1300-as évek végén honosodott meg. A település magyar neve (Szil) németre lefordítva Rusztnak hangzik. Ruszt a történelmi Magyarország legkisebb városa volt. Napjainkban híres jó borairól, valamint a mindössze 15 km-re fekvő Kismartonnal együtt kiváló idegenforgalmi célpont a turisták számára.

3. táblázat

Ruszt rendezett tanácsú város nemzetiségi összetétele, 1880–1991

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	1 403	1 248	71	31	53
1890	1 548	1 410	91	42	5
1900	1 609	1 446	130	28	5
1910	1 535	1 290	218	24	3
1920	1 402	1 282	90	23	7
1923	1 361	1 308	36	14	3
1934	1 432	1 399	14	18	1
1951	1 596	1 593	3	–	–
1961	1 690	1 652	8	3	27
1971	1 704	1 690	–	11	3
1981	1 693	1 684	1	–	8
1991	1 696	1 647	14	13	22

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

A történelmi Sopron vármegyétől Ausztriához csatolt területen a magyarság számbeli csökkenésének oka, hogy az 1921 előtt itt letelepedett magyar hivatalnokok, katonák, tanárok, orvosok, jogászok, valamint vasutasok és egyéb munkások 1921 után a trianoni Magyarországra vándoroltak vissza, a kedvezőtlen gazdasági helyzet miatt.

A történelmi Sopron vármegye nyugati része – akárcsak a szomszédos Moson vármegye Ausztriához csatolt területe – már az 1880-as magyar népszámlálás alkalmával is minősített német többségű volt, a második legjelentősebb népcsoportot pedig a horvátok alkották. A magyarság már akkor is csak a harmadik helyen állt a népességszámot tekintve. A vizsgált terület magyarságának jelentős részét Oberpullendorf, azaz Felsőpulya település adta, és adja napjainkban is.

4. táblázat

*Sopron vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele, 1880–1991**

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	102 728	72 283	2 908	22 961	4 576
1890	107 819	78 083	4 315	24 528	893
1900	114 313	80 830	6 328	26 012	1 143
1910	116 392	80 879	8 382	25 952	1 179
1920	120 471	84 094	7 851	27 598	928
1923	118 374	86 698	4 100	27 053	523
1934	124 555	93 773	2 775	26 590	1 417
1951	116 020	93 697	1 362	20 799	162
1961	115 519	95 305	1 384	18 039	791
1971	115 572	107 721	346	7 278	227
1981	115 290	100 881	1 246	12 331	832
1991	117 918	99 785	2 271	13 196	2 666

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

* Kismarton és Ruszt egykori rendezett tanácsú városok adataival.

Magyarok Vas vármegye Ausztriához csatolt részében

A történelmi Vas vármegye 611 településéből 195 település került Ausztriához a trianoni békeszerződés, illetve az azt követő határkorrekciók következtében.

Az 1910. évi magyar népszámlálás 435 793 főt írt össze Vas vármegye területén. A népsűrűség 73,4 fő/km² volt. A vármegye lakosságának 56,88%-a volt magyar, 14,94%-a német, 3,72%-a horvát nemzetiségű. Az egyéb kategória 24,46%-ot számlált.

A trianoni békeszerződés és az azt követő határmódosítások következtében Vas vármegye 2190 km² területet veszített Ausztria és a létrejövő Szerb–Horvát–Szlovén Királyság javára. Ebből 1548 km² lett Ausztriáé, 642 km² pedig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságé. A 642 km²-es terület, amelyet Muravidéknek hívunk, 1991-től Szlovénia része.

Az Ausztriához csatolt Vas vármegyei vidéken még 955-ben, a Lech-mezei események után határőr-településeket létesítettek. A korai dokumentumok „örökről” és „lövökről” (spiculatores és sagittarii) szólnak. Néhány település (Alsólövő, Felsőlövő, Őrisziget, Alsóőr és Felsőőr) neve ma is emlékeztet egykori lakóira. A magyar határőrök kivételes jogokkal rendelkeztek, kismessé nyilvánították őket. Később számos vár is épült a vidék biztonságosabbá tétele végett (például Borostyánkő, Léka, Monyorókerék, Németújvár, Vöröstorony). A várurak földjeire a német lakosság beszivárgása is megkezdődött. A török háborúk idején a vidék magyar lakossága megfogyatkozott, a német lakosság ebből kifolyólag nagyobb szerephez jutott. A török időkben a németek mellé ide is horvátok érkeztek, ezzel a megmaradt néhány magyarok település elszigetelődött a többi – dunántúli – magyar nyelvű területtől. Ekkor alakultak ki az alsóőri, a felsőőri és az Őriszigeti magyar nyelvi szigetek.

A magyar népcsoportra erősen jellemzőek az asszimilációs jegyek. A folyamat nem spontán jellegű. A burgenlandi magyarság gyorsuló asszimilációjában fontos szerepet kapott a Magyarországgal való érintkezés hosszú időn át tartó nehézsége, a magyar nyelv oktatásának elégtelensége, de mindenekelőtt a vegyes házasságok gyakoribb válása. Ezzel kapcsolatban kell megemlítenünk az úgynevezett „örsegi családmoddell” három szakaszát:

1. A kezdetektől egészen az 1950-es évekig a sziget jelleg dominált, igen ritka volt és „egzotikumnak” számított, ha valaki „vidékit” (máshol élt magyart, német, horvát, egyéb nemzetiségű személyt) vett el. Ez nem tipikus őrségi sajátosság, találkozhatunk vele másutt is, de (a nyelvsziget adta sajátosság miatt) ennek konkrét kultúra- és nyelvfórmáló, konzerváló hatásai voltak.

2. Az 1950-es évektől az 1970-es évekig figyelhető meg egy átmeneti szakasz: az ekkor kötött vegyes házasságok esetében még a „vidéki” fél tanult meg magyarul.

3. Az 1980-as évektől kezdve ez már nem fordul elő: vegyes házasságok esetében németül beszélnek a családban. Ha azonban az egyik fél magyarországi származású, akkor magyar a használatos nyelv éppúgy, mint a hagyományos egymás közti házasságok esetében is (Az utóbbiakról azonban megjegyzendő, hogy még mindig a legtartósabb kapcsolatoknak bizonyulnak.)

A vegyes házasság nem az asszimiláció kizárólagos oka, csupán egy jelensége. A burgenlandi magyarság asszimilációját segíti elő a hagyományos, mezőgazdaságból élő

családi struktúrák felbomlása, és ezzel párhuzamosan a nyelvterületen kívüli városi központokban (Bécs, Bécsújhely, Graz stb.) való munkavállalás elterjedése is.

A várvidéki magyarság fogyása már a XIX. században megkezdődött. Egyrészt az iparosodás miatt a magyar kézművesek háttérbe szorultak. Másrészt a kisbirtokosok nem bírták tovább felaprózni a birtokaikat. Megkezdődtek az elvándorlások is, majd a megmaradt magyar lakosság lassan asszimilálódni kezdett. Az Anschluss-t követően Hitler Ukrajnába akarta deportálni a megmaradt burgenlandi magyarokat, és a helyükre Dél-Tirolból szándékozott németeket betelepíteni. Az elgondolás nem valósult meg, de az egyházi iskolákat államosították, valamint a magyar nyelv oktatását is megszüntették. A II. világháború borzalmai burgenland, és ezzel a „határőr-települések” magyarságát is megtizedelték. A vasfüggöny létrehozásával pedig még a kapcsolat is megszakadt az anyaországgal.

Napjainkban a burgenlandi magyarság túlnyomó többségének négy település ad otthont. Felsőpulya (Oberpullendorf) kivételével ezek az egykori Vas vármegye Ausztriához csatolt részén helyezkednek el, azon belül is a néhai felsőőri járás területén. A három vasi település felekezeti hovatartozás tekintetében is érdekességet mutat. A legkisebb a három közül az evangélikus, magyarlakta Őrisziget, amely ma is magyar többségű. Alsóőr, amely szintén a mai napig megőrizte magyar többségét, a római katolikus vallást követi, akárcsak a hajdani Sopron vármegyei Felsőpulya. A legnagyobb település, ahol a magyarok már csak kisebbségben élnek, Felsőőr, a várvidéki magyarság központja. A felsőőri magyarok többnyire a református vallást követik. A burgenlandi magyarság 51,82%-a (3505 fő) az elcsatolt Vas vármegyei részen élt 1991-ben.

5. táblázat

Vas vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele, 1880–1991

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	124 894	100 363	5 868	12 584	6 079
1890	132 105	109 552	7 447	13 442	1 664
1900	132 957	109 502	8 512	13 401	1 542
1910	129 575	103 373	10 866	12 489	2 847
1920	125 960	101 327	10 086	11 969	2 578
1923	121 118	102 950	7 460	9 790	918
1934	123 223	103 916	4 962	9 077	5 268
1951	109 544	99 360	2 873	6 931	380
1961	105 973	96 848	2 875	5 512	738
1971	107 254	104 592	988	1 374	300
1981	106 023	97 993	2 516	5 134	380
1991	103 565	93 601	3 505	4 623	1 836

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

A 2001. évi osztrák népszámlálás magyar vonatkozásai

A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint Ausztriában 40 583 magyar élt, ennyien jelölték meg a magyart érintkezési nyelvként a kérdőíveken. A népszámlálás a környezetben – a magánérintkezésben – használt nyelvre kérdezett rá.

Az 1991. évi eredményhez képest a magyarság száma 7124 fővel nőtt. Az ausztriai magyar szervezetek szerint a magyar származásúak száma 60-70 ezer főre tehető. Az ausztriai magyarság zöme Bécsben és környékén élt. Nagyobb számban élnek még magyarok a tartományi központokban (Linz, Salzburg, Graz, Innsbruck, Klagenfurt) és természetesen Burgenland területén, amely egykor Magyarországhoz tartozott.

A 2001. évi népszámlálás eredményei szerint Ausztriában a legnagyobb hivatalosan elismert népcsoport a magyar lett. Ez nem azt jelenti, hogy a magyar nyelvcsoporthoz a legnagyobb nem német nyelvcsoporthoz lenne Ausztria területén, illetve azt sem jelenti, hogy a hivatalos osztrák szervek szerint ennyi lelket számlálna a hivatalosan elismert magyar nyelvcsoporthoz. A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint Ausztriában 8 032 926 fő élt, ebből 7 115 780 volt osztrák, 917 146 pedig egyéb nemzetiségű. Az ausztriai magyarságot létszámban a török, a szerb, valamint a horvát nemzetiség is megelőzi. A „legnagyobb hivatalosan elismert népcsoport” titulus megszerzésének okai a jogi szabályozásban keresendők.

6. táblázat

Ausztria magyar lakossága a környezetben beszélt nyelv alapján, 1971–2001

Állampolgárság	1971	1981	1991	2001	1991–2001	%
Burgenland	5 673	4 147	6 763	6 641	–122	–1,80
osztrák	5 447	4 025	4 973	4704		
külföldi	226	122	1 790	1 937		
Bécs	8 413	8 073	13 519	15 436	1 916	14,17
osztrák	6 099	5 683	8 930	10 686		
külföldi	2 314	2 390	4 589	4 790		
Alsó-Ausztria	2 088	1 159	5 440	8 083	2 643	48,51
osztrák	1 381	749	2 389	4 790		
külföldi	707	410	3 051	3 293		
Felső-Ausztria	915	953	3 218	3 849	631	19,61
osztrák	585	540	1 182	2 344		
külföldi	330	413	2 036	1 505		
Karintia	234	197	490	738	248	50,61
osztrák	141	121	247	313		
külföldi	93	76	243	425		
Salzburg	215	301	793	1 095	302	38,08
osztrák	87	204	432	551		
külföldi	128	97	361	544		
Stájerország	1 028	543	1 863	3 115	1 252	57,20
osztrák	802	440	836	1 652		
külföldi	226	103	1 027	1 463		
Tirol	223	165	671	956	285	42,47
osztrák	101	121	347	469		
külföldi	122	44	342	487		
Vorarlberg	328	337	702	671	–31	–4,42
osztrák	172	160	302	375		
Külföldi	156	177	400	296		
Ausztria összesen	19 117	15 875	33 459	40 583	7 124	21,29
osztrák	14 815	12 043	19 638	25 884		
Külföldi	4 302	3 832	13 821	14 699		

Forrás: Gerhard Baumgartner: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében, In.: Gyurgyik László – Sebők László: Népszámlálási körkép Közép-Európából, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003 (A további táblázatok esetében is, ahol más jelzés nincs.)

Az 1955. évi osztrák államszerződés (Staatsvertrag) csak a szlovént és a burgenlandi horvátot ismerte el kisebbségnek. A magyarok, a szlovákok, a csehek és a romák kisebbségként való elismerése ekkor még váratott magára. A változás 1976-ban következett be, ekkor született meg az osztrák parlamentben a népcsoporttörvény (Volksgruppen-gesetz). Ennek értelmében a szlovének és a burgenlandi horvátok mellett már a burgenlandi magyarokat, valamint a bécsi cseheket és szlovákokat, illetve a romákat is hivatalosan elismerték Ausztria kisebbségeiként. Az ausztriai magyarok közül csak a burgenlandi – osztrák állampolgársággal rendelkező – magyarok lettek a népcsoporttörvény kedvezményezettjei. A szintén jelentős számú – főként 1948-as, illetve 1956-os emigránsokból álló – bécsi magyarság elesett a kedvezményektől. A bécsi magyarság hivatalos elismerése 1992-ben történt meg. A 2001. évi osztrák népszámlálás kimutatta, hogy a legnagyobb hivatalosan elismert kisebbség a (burgenlandi és bécsi) magyarság lett, megelőzve a szlovéneket, a burgenlandi horvátokat, a bécsi csehek, illetve szlovákokat, valamint a romákat. A népcsoporttörvény szerint négy kritérium szükséges ahhoz, hogy hivatalosan elismerjenek egy kisebbséget: az osztrák állampolgárság, nem német anyanyelv, saját népi kultúra (eigenes Volkstum), illetve őshonosság (Beheimatung).

7. táblázat

*Ausztria nemzetiségi összetétele 2001-ben**

Megnevezés	Összlakosság	Német	Magyar	Horvát	Roma	Egyéb
Ausztria	8 032 926	7 115 780	40 583	150 719	6 273	719 571
Alsó-Ausztria	1 545 804	1 430 026	8 083	13 686	1 322	92 687
Burgenland	277 569	242 458	6 641	19 778	303	8 389
Felső-Ausztria	1 376 797	1 264 529	3 849	24 548	1 252	82 619
Karintia	559 404	516 810	738	10 576	174	31 106
Salzburg	515 327	456 480	1 095	11 909	193	45 650
Stájerország	1 183 303	1 123 903	3 115	14 556	954	40 775
Tirol	673 504	614 267	956	9 780	177	48 324
Vorarlberg	351 095	300 541	671	5 776	92	44 015
Bécs	1 550 123	1 166 766	15 435	40 110	1 806	326 006

* A táblázatban a horvát és a burgenlandi horvát népcsoportok együttes lakosságát tüntették fel.

Az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint 6763 magyar élt Burgenlandban, 2001-ben a burgenlandi magyarság már csak 6641 főt tett ki. A csökkenés 10 év alatt mindössze 122 fő (1,8%) volt. Ez látszólag nem jelentős érték. A lényegi változás nem itt jelenik meg, hanem az egyes burgenlandi járások magyarságánál. A „legmagyarabb” járás, a felsőőri 1991-ben 3207 magyart számlált, 2001-ben már csak 2551 magyar élt ugyanezen a területen. A négy – hivatalosan elismert – burgenlandi magyar településből három a felsőőri járásban található. A statisztikák szerint a három magyar település (Alsőör, Felsőör és Örisziget) jelentős veszteségeket szenvedett el a magyarság számát illetően. A felsőőri járás magyarsága 10 év alatt 20,45%-kal csökkent. A szintén jelentős magyarsággal rendelkező Felsőpulya magyar lakossága 631 főről 603 főre csökkent.

8. táblázat

A burgenlandi felsőőri járás településeinek magyarsága, 1991–2000

Település	1991	2001
Alsóőr	670	521
Felsőőr	1 598	1 169
Őrisziget	217	183
Egyéb települések	722	678
<i>Járás összesen</i>	<i>3 207</i>	<i>2 551</i>

A magyarságnak leginkább otthont adó felsőőri és felsőpulyai járás veszített magyarságából, viszont a többi 5 járás (gyanafalvi, kismartoni, nagymartoni, nezsideri és németújvári), amely eddig kisszámú magyarsággal rendelkezett, megnövelte magyarságszámát. Még a két burgenlandi – tradicionálisan német – város (Kismarton és Ruszt) is növelte magyar lakosságát.

9. táblázat

A burgenlandi járások nemzetiségi képe, 1991–2002

Járás, város	Összlakosság		Német		Magyar		Egyéb	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Felsőőri	53 738	53 365	47 601	47 277	3 207	2 551	2 930	3 537
Felsőpulyai	38 462	38 096	31 941	31 531	1 061	1 039	5 460	5 526
Gyanafalvi	18 045	17 933	17 710	17 492	74	132	261	309
Kismartoni	36 096	38 752	27 982	30 218	477	531	7 637	8 003
Nagymartoni	35 075	37 446	32 429	33 245	425	530	2 221	3 671
Nezsideri	49 397	51 730	45 711	47 291	1 641	1 150	2 045	3 289
Németújvári	27 977	27 199	24 594	23 821	204	302	3 179	3 076
Kismarton	10 349	11 334	9 482	9 960	314	373	553	1 001
Ruszt	1 696	1 714	1 647	1 623	14	33	35	58

Az Ausztriában élő magyarok eredetük szerint két részre oszthatók. Az egyik az „őshonos” magyarság, akik eredetileg a történelmi Magyarországhoz tartozó Burgenlandban éltek, csak a trianoni békeszerződés, illetve az azt korrigáló határrendezések következtében kerültek osztrák fennhatóság alá. A másik csoport az 1920 után (a II. világháború után, 1956-os forradalom után) kimenekült, kitelepült migrációs szórvány.

A II. világháború után számos polgári és katonai menekült személy maradt Ausztriában a brit, a francia és az amerikai zónában. A menekültek többsége 1947-ig a tengerentúlra távozott (USA, Kanada és Ausztrália). Ausztriában a zónák 1955-ben az osztrák államszerződéssel szűntek meg, ekkor mondták ki Ausztria semlegességét. A kimenekültek száma tovább gyarapodott 1956 után: a forradalmat követően 181 ezer magyar menekült Ausztriába. Közülük 1959-ig 162 ezer magyar más nyugati országba távozott, 7772 fő pedig visszatért Magyarországra.

Az „őshonos” burgenlandi magyarság a 2001. évi népszámlálás szerint 6641 fő volt (ebből 4704 volt osztrák és 1937 külföldi állampolgár). A magyarok száma 1991-hez képest 5,4%-kal csökkent.

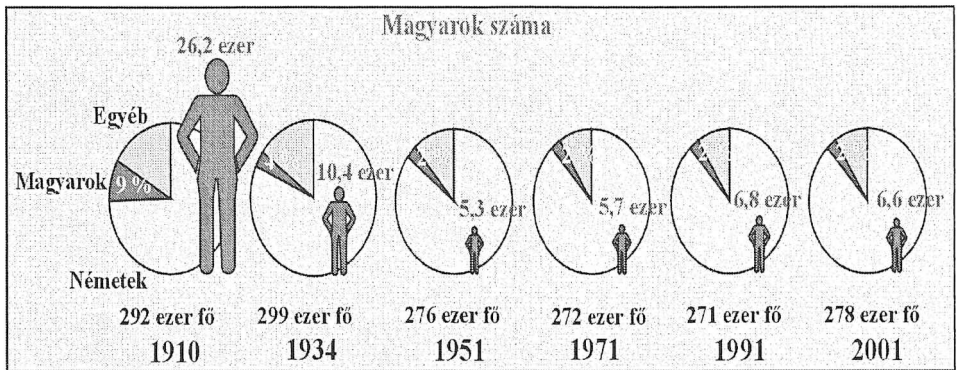
10. táblázat

A mai Burgenland nemzetiségi összetétele, 1880–199

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	270 941	204 941	10 978	41 081	13 261
1890	282 343	220 684	15 167	43 398	3 094
1900	292 524	224 115	20 447	44 540	3 422
1910	292 041	217 308	26 225	43 633	4 875
1920	294 849	221 185	24 867	44 753	4 044
1923	286 179	226 995	15 254	42 011	1 919
1934	299 447	241 326	10 442	40 500	7 180
1951	276 136	239 687	5 251	30 599	599
1961	271 001	237 967	5 033	26 259	1 742
1971	272 119	26 176	1 491	8 786	666
1981	269 771	245 369	4 147	18 762	1 493
1991	270 880	239 097	6 763	19 460	5 560

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000.

2. ábra

Burgenland nemzetiségi összetétele, 1910–2001

Forrás: A Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/burnemz.jpg>

A 2001. évi népszámlálás eredményei az asszimiláció és az elvándorlás gyorsulásáról tettek tanúbizonyságot. Vitatható, hogy az asszimiláció teljes egészében spontán jellegű lenne. Az asszimilációt segítette az 1948 és 1990 közötti párbeszédhiány az anyaország és a burgenlandi magyarok között, ráadásul az osztrákok a folyamatot, ha árnyalva is, de elősegítették. Az már teljesen egyértelmű tény, hogy „vegyes házasságok” esetén a gyermek szinte kivétel nélkül német „identitású” lesz. További probléma a német környezet nyelvi, kulturális és az osztrák nagyvárosok – elsősorban Bécs és Graz – gazdasági elszívó hatása. A burgenlandi magyarság további jellemzője, hogy rendkívül előregegett: közel 40%-a nyugdíjas, a horvátoknál ez a szám 10-20 százalék, az osztrákoknál pedig 10 százalék körül mozog.

11. táblázat

*A burgenlandi magyar nyelvű osztrák állampolgárok korcsoport szerinti megoszlása,
1991–2001*

				(%)
Korcsoport, év	Burgenland	Horvát	Magyar	
		1991. év		
– 15	17,2	9,6	8,8	
15 – 60	60,2	57,6	50,0	
60 –	22,6	32,8	41,2	
		2001. év		
– 15	14,0	8,9	12,5	
15 – 60	57,2	52,6	49,5	
60 –	28,8	38,5	38,0	

Burgenlandban 1994-ben a kisebbségi oktatást, 1995-ben pedig a kisebbségi nyelv kötelező népiskolai és polgári iskolai oktatását szabályozta tartományi iskolatörvény. Ezek alapján az alsóőri (Unterwart) és az őriszigeti (Siget in der Wart) népiskolában kétnyelvű tanítás folyik, tíz további iskolában a magyar nyelv oktatása szabadon választható. Magyar nyelvű óvodai foglalkoztatás négy településen folyik. (Alsóőr, Felsőpulya, Felsőőr és Őrisziget). Önálló, magyar tannyelvű gimnázium Burgenlandban 1920 óta nem működik, azonban 1981–82-ben beindították a felsőlövői (Oberschützen) gimnáziumban a magyar nyelvű tagozatot. Ezt követte 1987–88-ban a „pannon-osztály” beindítása a felsőpulyai gimnáziumban. A „pannon-osztályban” a magyar és a horvát nyelv oktatása kötelező. Felsőőrön a lakosság 25,3%-a, Felsőpulyán pedig 23,9%-a részesült élete folyamán magyar nyelvű oktatásban.

Az osztrák felsőoktatási intézményeknek nincs magyar tagozata. A Bécsi Tudományegyetem Finnugor Tanszékén tanulmányokat folytató diákok külön tanári képesítő vizsgát tehetnek, továbbá a felsőőri Óvodapedagógiai Központban magyar és kétnyelvű kurzusokon óvónői képezést szerezhetnek a hallgatók. Az oktatási intézmények tananyag- és tansegédlet-ellátására, módszertani konzultációkra a magyar Oktatási Minisztérium támogatásával, valamint a soproni és az eisenstadti–kismartoni oktatási központ közötti megállapodás alapján nyílik lehetőség.

A burgenlandi magyarság politikai élete másképp alakult a többi határon túli, egykori magyar területekhez képest. Ausztriában önálló magyar párt vagy politikai szervezet nem működik. Az 1976. évi népcsoporttörvény elméletileg anyagilag támogatja az egyes népcsoportokat, így a magyarságot is, azonban a törvény gyakorlati alkalmazása anyagilag ellehetetleníti a népcsoportok helyzetét (12. táblázat).

A felekezeti hovatartozás tekintetében a burgenlandi magyarság közel kétharmada római katolikus. Különösen igaz ez Alsóőr és Felsőpulya magyarságára. A magyar római katolikus lelkészek többsége Magyarországon végezte tanulmányait. Felsőőr magyarjai reformátusok, az őriszigeti magyarok viszont az evangélikus vallást követik. A két protestáns gyülekezet asszimilációja meglehetősen előrehaladott, már az istentiszteletek nyelve is többnyire a német.

12. táblázat

Bécs város lakossága a környezetben beszélt nyelv szerint, 2001

Nyelv	Összlakosság	Belföldi	Külföldi
		Bécs lakossága összesen	
	1 550 123	1 301 859	248 264
		Németül beszélő	
	1 166 766	1 139 196	27 570
		Népcsoportok nyelvein beszélő	
Burgenlandi horvát	2 456	2 456	
Roma	1 806	1 268	538
Szlovák	4 741	1 775	2 966
Szlovén	2 396	1 412	984
Cseh	7 769	5 778	1 991
Magyar	15 435	10 686	4 749
		Más idegen nyelven beszélő	
Szerb	97 824	29 547	68 277
Török	70 976	32 603	38 373
Horvát	37 654	12 562	25 092
Angol	26 622	14 512	12 110
Lengyel	20 949	9 529	11 420
Arab	11 081	6 397	4 684

A média tekintetében a burgenlandi ORF televízió 1990 óta „Adj Isten, magyarok!” címmel negyedévente félóra időtartalmú műsort sugároz a magyar kisebbség számára. A kábeltévé-társaság a csekély nézettségszámra hivatkozva radikálisan csökkentette a magyar nyelvű műsorok időtartamát, ráadásul a fő műsoridőből is kivették ezeket.

Az Osztrák Rádió 2002. január elsejétől napi 5 perces műsort sugároz magyar nyelven, vasárnap pedig egy 25 perces magyar adás megy le élőben. A Radio Mora – Multilingual Open Radio magyarul, horvátul és roma nyelven sugároz esténként egy-egy órás adást, amely főként a kisebbségekkel foglalkozik. A bécsi ORF „Heimat, fremde Heimat” című magazinja állandó jelleggel beszámol az ausztriai magyar szervezetek rendezvényeiről.

A magyar kisebbség 1968 óta képviseli hathatósan az érdekeit, ekkor jött létre a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület. A szervezet célja, hogy a magyar kisebbséget a „felszínen” tartsa, ennek érdekében rendezvényeket szervez, kiadványokat készít.

Az ausztriai magyar kisebbség nem rendelkezik területi autonómiával, garantált parlamenti képviseléssel, kétnyelvű dokumentumokkal (például: személyi igazolvány), önálló gazdasági szerkezettel és aktivitással. A magyar nyelv hivatalos használatára négy, bírósági használatára két település jogosult Burgenlandban. A kétnyelvű helységnévtáblák használatára csak négy település kapott jogot (Alsóőr – Unterwart, Felsőpulya – Oberpullendorf, Felsőőr – Oberwart és Őrisziget – Siget in der Wart).

Zárógondolatként megemlíthető az ET Tanácsadó Bizottságának jelentése, amelyet az osztrák országjelentés alapján készített. A jelentés – személyes vizsgálatok nyomán – megállapítja, hogy a horvát, a szlovén, a magyar, a cseh és a szlovák kisebbség kapcsolata a többségi osztrák nemzettel harmonikus, a kapcsolat további jellemzője a

tolerancián alapuló együttélés. A jelentés hibákat is megállapított: szükség van a magyar, a cseh és a szlovák nyelvoktatás intézményeinek megerősítésére és fejlesztésére, továbbá a médiahasználatban is reformokra van szükség. Magyarországnak az Európai Unióba történt belépésével remélhetőleg tovább javul Magyarország és Ausztria amúgy is jó kapcsolata, valamint a maroknyi burgenlandi magyarság demográfiai helyzete is rendeződik.

IRODALOM

- A Pallas Nagylexikona 8, 10, 15 kötet, Budapest, 1902
- A történelmi Magyarország atlasza és helységnévtára, Talma Kiadó, Pécs
- Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991), KSH, Budapest, 2000
- Deák Ernő*: Die Ungarn in Wien: eine unsichtbare Volksgruppe? In: Etnische Gruppen in der Bundeshauptstadt Wien. Integratio XV. Wien, 1982
- Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében, In.: Gyurgyik László – Sebők László: Népszámlálási körkép Közép-Európából, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003
- Juhász László*: Burgenland, Várvidék, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999
- Statistik Austria: Volkszählung 2001. Hauptergebnisse 1 – Österreich, Wien, 2002
- Szépfolusi István*: Lássátok, halljátok egymást! Wien, 1980
- Theodor Veiter*: Das Recht der Volksgruppen Sprachminderheiten in Österreich. Wien, 1970, Volksgruppengesetz, BGBl. 396/1976
- Történelmi világtalasz, Cartographia, Budapest, 1992
- A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapja: http://www.hhrf.org/xantusz/mv_burgenland.html, letöltés: 2004. október 1.
- A Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/>, letöltés: 2004. október 1.

Kulcsszavak: Burgenland, Várvidék, asszimiláció, vegyes házasság, korösszetétel, őrségi családmódel.

Resümé

The Hungarian ethnic minority in Burgenland (Várvidék) is one of the smallest Hungarian ethnic minority communities living in the Carpathian Basin. In accordance with the Population Census held in Austria in 2001, only 6 441 persons in Burgenland said they were Hungarians, 2.39 % of the total population of the Land. In spite of this, ethnic Hungarians living in Vienna and Burgenland are the biggest ethnic minorities officially acknowledged in Austria according to Austrian regulations protecting ethnic minorities.

Demographic indicators of ethnic Hungarians living in Várvidék are rather bad. Assimilation, mixed marriages and the rather unfavourable age structure further deteriorate the basically unfavourable situation. According to demographic forecasts, population size of the Hungarian ethnic minority in Burgenland will fall by half by the time of the next Population Census in Austria.

Ára: 300,-Ft

*Keresse és használja a
Központi Statisztikai Hivatal
kiadványait!*

Megvásárolhatók:

Statisztikai Szakkönyvesbolt

1024 Budapest II., Keleti Károly u. 10.

Tel.: 212-4348

Megrendelhetők:

KSH Marketingosztály

Tel.: 345-6570, 345-6877, 345-6550

Fax: 345-6699

KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat

1024 Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Olvasószolgálat:

Tel.: 345-6036

A KSH az interneten: <http://www.ksh.hu>

ISSN 0018-7828

9 770018 782007